

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE BİR YAKLAŞIM OLARAK YENİDEN KULLANIM: SAMSUN TAŞHAN*

RE-USE AS AN APPROACH TO SUSTAINABILITY OF CULTURAL HERITAGE: SAMSUN TAŞHAN

Serap FAİZ BÜYÜKÇAM**

Öz

Kültürel mirasın önemli bileşenlerinden biri olan tarihi yapılar ait oldukları dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamını yansıtan referanslar taşıır. Değişen yaşam biçimlerine cevap veremeyerek terk edilen tarihi yapılar hızla büyüyen kentin kalabalığında kaybolmakta uzun yıllar atıl kalarak yok olma sürecine girmektedir. Bu yapıların koruma amaçlı yeniden işlevlendirilerek geleceğe taşınması hem kültürel mirasın sürdürülebilirliği hem de mevcut kaynağın verimli kullanımının sağlanması açısından önemlidir. Tarihi bir yapının yeniden kullanımla sürdürülebilirliğinin sağlanması üzerine geçirdiği değişikliklerin ortaya koyulmasının amaçlandığı çalışmada Samsun kent merkezinde yer alan Taşhan çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmada literatür taraması, arşiv araştırması ve yerinde tespit çalışmaları yapılmıştır. Yapının mekan sayı ve çeşitliliği ile mekanlar arası özgün ilişkilerinin değiştirildiği yakın çevresinde peyzaj düzenlemeleri yapıldığı görülmüştür. Sonuç olarak yapı bir buluşma, öğrenme, öğretme merkezi olarak toplumun yararına sunulmuş olup geçmiş-bugün ve gelecek arasında bilgi aktarımına katkı vereceği açıktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Sürdürülebilirlik, Yeniden Kullanım, Samsun, Taşhan.

Abstract

Historical buildings, one of the important components of cultural heritage, carry references reflecting the socio-cultural and economic life of the period to which they belong. Unable to respond to the changing lifestyles, abandoned historical buildings disappear in the crowd of the rapidly growing city and enter the process of disappearance by remaining idle for many years. Re-functionalizing these structures for preservation and moving them to the future is important both for the sustainability of the cultural heritage and for the efficient use of existing resources. In this study, it is aimed to reveal the changes that a historical building has undergone upon ensuring its sustainability through reuse, and Taşhan, located in Samsun city center, was determined as the study area. In the study, literature review, archive research and on-site detection studies were carried out. It has been observed that the number and diversity of the building and the original relations between the spaces were changed, and landscape arrangements were made in its close vicinity. As a result, the building is presented as a meeting, learning and teaching center for the benefit of the society and it is clear that it will contribute to the transfer of knowledge between the past, present and future.

Keywords: Cultural Heritage, Sustainability, Reuse, Samsun, Taşhan.

* Bu çalışma Gedik Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen The 1st International Conference On Energy And Sustainable Built Environment (ICESBE 2019)'da sunulan ve özeti yayımlanan bildirinin genişletilerek yeniden kaleme alınmış halidir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0003-4263-1671, serap.fazbuyukcam@omu.edu.tr, srpfz@hotmail.com



1. Giriş

Kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden biri tarihi yapılarıdır. Tarihi yapılar hem yapıldıkları dönemin toplumsal yaşamına dair önemli bilgiler aktaran birer belge hem de kent kimliğinin önemli birer parçasıdır. Hızlı kentleşme ve yoğun imar faaliyetleri gibi etkenler bu yapıların özgün çevrelerine yabancılaşarak atıl kalmalarına ve bir süre sonra ise yıkılarak yok olmalarına neden olmaktadır. Özellikle işlevsel sürekliliğini yitiren ve konfor koşullarını sağlayamayan yapılar zamana karşı yenik düşmektedir. Tarihi yapıların sayılarının her geçen gün azalması tarihi kent dokularında kentsel sürekliliğin ve dokusal bütünlüğün de yitirilmesine neden olmaktadır. Kültürümüzün önemli belgesi olan bu yapıların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması geçmiş ve günümüz öğretilerinin geleceğe taşınması ve devamlılığının sağlanması açısından bir zorunluluktur. Tarihi yapılar fiziksel varlıklarını sürdürseler dahi kentin yaşamına aktif bir şekilde dahil edilmedikleri sürece sürdürülebilir bir koruma anlayışından söz etmek zorlaşır. Söz konusu yapılar kentlerin günümüz işlev ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlenecek yeni bir işlevde kentin kullanımına tekrar sunularak kültürel mirasımızın geleceğe sağlıklı bir şekilde taşınmasında önemli bir rol üstlenmiş olurlar.

Çalışmada işlev eskimesi, yanlış koruma ve yapılaşma politikaları gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak atıl durumda kalmış tarihi yapıların kent yaşamına tekrar katılarak korunmasının önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda Samsun Taşhan çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Yapının yeni işleve uyarlanması sürecinde; yeni işlev ve mekan kurgusuna müdahaleler ile yakın çevresindeki değişiklikler sürdürülebilirliği kapsamında tartışılmıştır.

Hanlar, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda farklı kültür ve coğrafyadan gelen tüccarların tanışıp mal alışverişinde bulunduğu, getirdiği ürünü depoladığı ve konaklayabildiği yapılar olarak kentin yoğun ticari caddelerinde yapılmış yapılarıdır (Acun, 2002, 271-273; Akar, 2009, 268-272). Bu yapılar gerek mimari kültürümüzün, gerek yapıldıkları dönemdeki ticari faaliyetlerin ve toplumsal yaşamın izlerini sürdürdüğümüz önemli yapılarıdır. Bugün az sayıda örneğini görebildiğimiz han yapılarının önerilen restorasyon ve yeniden işlevlendirme projeleriyle yaşatılması, mimari ve kültürel mirasımıza kazandırılması önemlidir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Kültürel Miras ve Sürdürülebilirliği

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde kültürel miras, "Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklar" olarak tanımlanmaktadır (ICOMOS, 2013). Kültürel miras geleceğe aktarılmak istenen her türlü eser ve toplumlara ait değerler bütünüdür. İnsanlar, mekanlar ve gelenekler arasındaki etkileşim bu mirasın kaynağını oluşturur. Yaşam kültürü, estetik anlayışlar ve ekonomik gelişmişlik gibi toplumla gelişen ve değişen her türlü olgu kültürel miras üzerinden okunur. Toplamların ve kültür gruplarının varlıklarının, kimliklerinin ve bilgi birikimlerinin kanıtı olan kültür mirasının korunması ve geleceğe aktarılması önemlidir (Madran ve Özgönül, 2005, 57). Geçmiş yaşam ve günümüz yaşantısı arasında bağ ve anlam kurmakta etkili olan kültürel miras; tarihi yapı ve yerleşkeler ile gelenekler, dil, inanışlar gibi öğeleri kapsayan çok yönlü, çok bileşenli bir kavramdır. Tarihi yapı ve yerleşkeler; hem dönemlerine ilişkin teknik bilgi düzeyi, yapı sistemi ve malzemeleri hem de toplumların geçmişteki kültürel değerlerini, yaşam tarzlarını, sosyal ve ekonomik düzeylerini yansıtan mimari kültürel mirastır (Ulusoy Binan, 2017, 23-25). Geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir köprü olan bu miras toplumsal aidiyet ve kentlerin kimliğinin oluşmasına katkı sağlamaktadırlar. Mimari kültürel mirasın korunarak sürdürülebilir kılınması ve çağdaş yaşam ile bütünleştirilmesi kültürel ve çevresel gelişmeyi desteklerken geleneksel bilginin sürekliliğini sağlar.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından, "toplum ve doğa arasında sosyal olarak şekillenen ilişkilerin uzun vadede yaşamasının sağlanabilmesi" (akt. Çahantimur ve Turgut Yıldız, 2008, 5) olarak tanımlanan sürdürülebilirlik; insanın doğa üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirerek ekosistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Halihazırda var olan kaynağın sürekliliğini sağlarken ve yeniyi oluştururken sürdürülebilirlik bir yöntem ve yaklaşım biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdoğan, 2014). Günümüzde ekonomiden sosyal ilişkilere, yapı çevreden doğal çevreye kadar pek çok alanda sürdürülebilir yaklaşımlar tercih edilmektedir. Kent kapsamında sürdürülebilirlik, kentlerin değişen yaşam biçimi, istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda çevre ile uyumlu olarak gelişmesine ve gelecek nesillere aktarılmasına dayanmaktadır. Kentsel ekosistemin önemli bir parçası ve kaynağı olan yapıların korunmasına dair geliştirilen yaklaşımların ortak amacı yapı çevrenin yaşam döngüsünü korumaktır. Kentsel sürdürülebilirlikte başat aktörlerden biri tarihi yapılarıdır. Bu yapıların korunarak gelecek nesillere



aktarılması sadece fiziksel bir takım izlerin taşınması değil, kent yaşamına ait birçok sosyal iz, olgu, olay ve düşüncenin de nesiller arası aktarımıdır. Çoğu kez işlev eskimesi ve konfor koşullarının yetersizliği gibi nedenlerden ötürü atıl kalan tarihi yapılarda, hem kaynağın uygun kullanımı hem de kültürel ve tarihi sürekliliğin sağlanabilmesi açısından yeniden kullanım öne çıkmaktadır.

2.2. Tarihi Yapıların Sürdürülebilirliği: Yeniden Kullanım

Tarihi yapıların birçoğu hem yapıldıkları dönem hem de buldukları konum itibariyle zaman içinde özgün işlevlerini kaybetmektedirler. İşlevini yitirmiş bir kale yapısının veya kent içinde kalmış tarihi bir endüstri yapısının farklı amaçlarla kullanılması zorunlu hale gelmektedir. Han, hamam, konut gibi özgün işlevlerini günümüzde de sürdüren tarihi yapılarda ise istenilen konfor koşullarının sağlanamaması gibi problemlerle karşılaşmaktadır. Özgün işlevlerini yitiren veya işlevsel ve fiziksel olarak eskiyen bu yapılar terk edilmekte, düzenli bakım ve onarımdan yoksun kalarak atıl hale gelmektedirler. Bu yapıların gelecek nesillere doğru aktarılabilmesi, etkin ve sürekli olarak kullanılmalılarının sağlanması ile mümkündür (Altınoluk, 1998). Korunması gerekli yapının, çağdaş gereksinimler doğrultusunda yeni işleve uyarlanması ve böylece kullanılarak korunması, koruma politikalarının vazgeçilmez ögesidir (Tapan, 2007, 9). Bu politikalara ilişkin görüş ve yasal düzenlemeler; Atina Tüzüğü'nde yapıya estetik ve tarihi özelliklerine saygılı ve özgün işlevinden uzak olmayan yeni bir kullanım verilebileceği (Atina Tüzüğü, 1931) Venedik Tüzüğü'nde ise tarihi yapıları koruma herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanılmakla kolaylaştırılacağı yer almıştır (Venedik Tüzüğü, 1964; Dedehayır, 2010, 24-25). 1985 tarihli Amsterdam Bildirgesi'nde ise tarihi yapılara çağdaş yaşamın gerekleriyle ilişkili yeni işlevler verilerek kaynak tasarrufu ve israfın önlenmesine katkıda bulunulabileceği ifade edilmiştir (Amsterdam Bildirgesi, 1975).

Kültürel, ekonomik ve simgesel değer taşıyan tarihi yapılar güncel bir işlevle yeniden kullanılabilir (Aydın ve Okuyucu, 2009, 36). Korumanın bir boyutu olan yeniden kullanım, tarihi yapıların sürdürülebilirliği için bir araçtır (Cantacuzino, 1989). Asıl amaç yapıyı korumaktır (Ahunbay, 1996; Yıldız ve Asatekin, 2016, 163). Çağdaş koruma anlayışında sıklıkla tercih edilen bir yaklaşım olan yeniden kullanım, yapının ileriki kuşaklara aktarılabilmesi için yapılan bakım ve onarım gibi her türlü çalışmayı kapsamaktadır (Kuban, 2000; Ahunbay, 2019). Yeni bir işlev verilerek restore edilen tarihi yapılara yapısal ve işlevsel açıdan uygun fonksiyonlar yüklenmelidir (Özer, 1979; Kincaid, 2002, 2). Yeniden kullanım çalışmalarında yapının; tarihi belge ve estetik değerlerine saygılı, mekansal oluşumuna, hacimsel boyutlarına, strüktürel sistemine, işlevsel kurgusuna, cephe düzenine ve çevresel faktörlerine uygun işlevler seçilmelidir (Engin, 2009, 25-63). Yeniden işlevlendirilen yapı, değişen yaşam biçimine bağlı olarak toplumun maddi, fiziksel ve simgesel gereksinimlerine yanıt vermeli, konfor ihtiyaçlarını sağlamalıdır. Yapının iç ve dış etkenleri bağlamında belirlenen yeni işleve adaptasyonu yapısal müdahaleleri beraberinde getirmektedir. Bu noktada yapıya minimum müdahale ilke edinilmeli, yapının özgünlüğü zarar görmemelidir. Yeni işlev gereği yapılan müdahalelerin tümü, bağımsız bir kurguda eski strüktüre zarar vermeden yapılmalı, yeni ekler ihtiyaç halinde sökülebilir olmalıdır. Bu yaklaşım, yapının gelecekteki yeni incelemeler ve değerlendirmeler için hazır olmasını sağlamaktadır (Kuban, 2000; Fielden, 2003, 277-278). Kültür varlığı, geleneksel değerlerinin doğru aktarımı ile nesilden nesile anlamlı şekilde taşınmış olur.

Yeniden kullanım yapıların işlevsel ve ekonomik değerlerini ortaya koymaktadır (Madran ve Özgönül, 2005, 158-160). Yapının yaşatılarak korunduğu bir uygulama olarak yeniden kullanım; ekonomik olması, sosyal fayda sağlaması (Yung ve Chan, 2012, 353) ve ekolojik yaklaşımın bir göstergesi olması nedeniyle tercih edilmektedir (Stas, 2007, 25-26). Doğal kaynakların daha az kullanılması ve enerji tüketiminin azaltılması anlamında çevresel ve ekonomik yarar sağlayan yeniden kullanım; tarihi birikimin korunması kapsamında sosyokültürel sürdürülebilirliğin etken bir faktörüdür (Aydın ve Okuyucu, 2009, 36-37). Yeni bir işlevle güncel yaşamda tekrar yerini alan tarihi yapılar, topluma sağladığı kültürel zenginlikler, ekonomik ve ekolojik katkılarla önem taşımaktadır.

3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, belirli bir dönemin sosyal hayatına şahitlik etmiş ancak işlevsel eskime ve yanlış yapılaşma kararları gibi çeşitli nedenlerden dolayı tahrip olmuş tarihi bir yapının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yeniden kullanım yaklaşımı ele alınmaktadır. Restorasyon çalışmaları devam eden yapı, özgün kütleli kurgu ve yeni işlevde sosyal hayata tekrar kazandırılmak istenmektedir. İki bölümde ele alınan çalışmanın ilk bölümünde tarihi yapıların sürdürülebilirliğinde yeniden kullanım yaklaşımı ve çalışmanın konusunu oluşturan Samsun ilindeki Taşhan'a ilişkin literatür bilgileri aktarılmaktadır. İkinci bölümde ise arşiv araştırmaları ve alan çalışmasından elde edilen veriler üzerinden işlev seçimi ve buna



bağlı olarak yapının mekan kurgusu ile yakın çevresine yapılan müdahaleler değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ve proje raporlarına ulaşılmış ayrıca yapı ve yakın çevresinde tespit ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

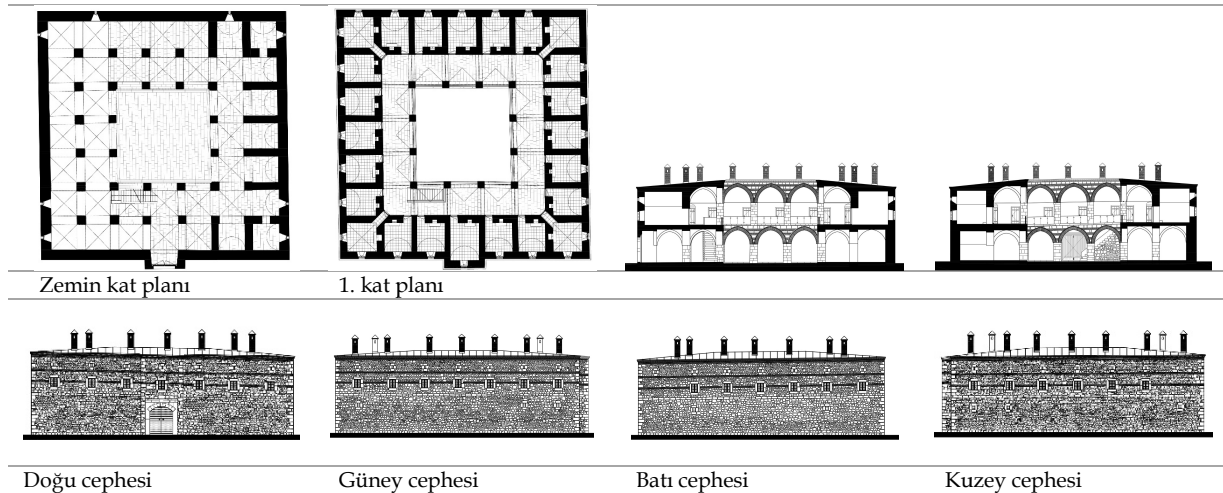
4. Araştırma Alanı: Samsun Taşhan

Samsun kent merkezindeki tek han yapısı olan Taşhan; İlkadım İlçesi, Pazar Mahallesi, Buğday Pazarı İskele Caddesi üzerinde, 47 pafta, 23 ada, 17 parsel üzerinde yer almaktadır. Mahmut Bini Ali Paşa Vakfı tarafından 1508 yılında yapılmış olan yapı mekansal özellikler açısından Osmanlı şehir hanları düzenine uymaktadır (Anonim, 1997, 53; Bayraktar, 2007, 433-434; Rölöve-Restitüsyon, Restorasyon Raporu, 2015)(Şekil 1).



Şekil 1. Taşhan'ın konumu (URL,1)

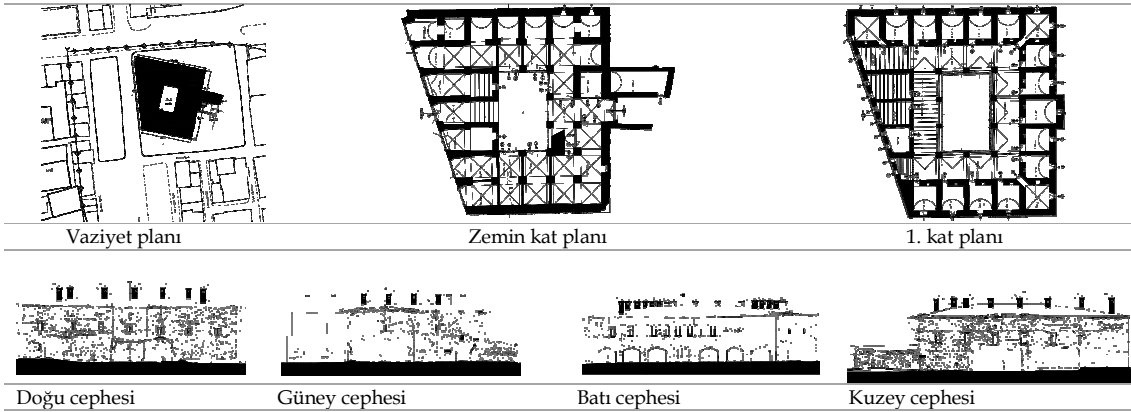
Yapı yaklaşık 28mX28m boyutlarında kare planlı, orta avlulu, iki katlı ve tuğla hatıllı moloz taş bir yapıdır. Yapıya giriş, cepheden ileri taşan kütledeki kemerli kapıdan sağlanmaktadır. Giriş dehlizinin sol aksı (güney kanadı) ahır bölümüdür. Bu bölüm toprak zeminli, çapraz tonozlu ve altı adet ayak dizisi ile yedi bölümden oluşan tek mekandır. Girişin sağ aksında ise araları kalın taşıyıcı duvarlarla bölünmüş depo mekanları bulunmaktadır. Depolar doğal taş kaplama zeminli ve beşik tonozludur. Kare formundaki avlusu sivri kemerli üçer boşluktan oluşan revak dizisi ile çevrelenmiştir. Merdiven kesme taş ve tek kollu olarak giriş revağı içindedir. Üst kattaki revak düzeni zemin kat ile aynıdır ve revak arkasında odalar yer almaktadır. Yolcuların konaklaması için odalara ayrılan bu katta, köşelerde revaktan pahlı girişleri bulunan dört oda, toplamda yirmi dört oda bulunmaktadır. Odalar içlerinde birer ocak bulunan alçak kapılı, tek pencereyi yaklaşık 3.00mX3.30m boyutlarında yüksek tonozlu mekanlardır. Üç tepe penceresi bulunan kuzeybatı köşesindeki odanın ise hanın mescidi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Hanın çatı örtüsü geleneksel köstekli kurşun kaplama olup çatıda her odaya ait çıplak tuğla bacalar bulunmaktadır. Taşhan'da yalın bir cephe anlayışı hakim olup pencere söveleri farklı boyutlarda kesme taştır (Rölöve-Restitüsyon, Restorasyon Raporu, 2015) (Şekil 2).



Şekil 2. Taşhan'a ait restitüsyon çizimleri (Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Taşhan süreç içinde çeşitli tahribatlara uğramıştır. Yapıyı etkileyen en önemli olumsuzluklardan biri yapının iç mekanın tümüyle yanmasına neden olan yangındır. 19. yüzyıl ortalarında Taşhan'ın yakınında bulunan bir yapıda çıkan yangında Taşhan dahil bir çok yapı zarar görmüş, bazı yapılar ise tamamen yok olmuştur. Yapıya en büyük müdahale 20. yüzyıl ortalarında, imar çalışmaları sırasında yol açılması gerekçesiyle batı kanadının bir kısmının kesilmesi ile yapılmıştır. Bu müdahaleye ilişkin net bir tarih bilinmemekle birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide ve Yapı İşleri Dairesi Arşivi 55.01-01/4 numaralı dosyadaki vakıf eski eser fişinde yer alan 1967 tarihli bilgide söz konusu durumdan bahsedilmektedir (Bayraktar, 2007, 434). Bu bilgiye göre yıkımın 1967 yılından önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Kare planlı yapının batı cephesine bakan bölümünün tamamı ile güneybatı köşesinin bir bölümünü kapsayan alanın yıkılmasıyla yapının özgün plan şeması ve özellikleri yitirilmiştir. Bu yıkımın ardından batı cephesinde özgün girişe alternatif yeni bir giriş oluşturulmuş, girişin sağında ve solunda yer alan tonozlu ara kesitler dükkan cepheleri haline dönüştürülerek içe dönük plan kurgusu değişikliğe uğratılmıştır. Yapının bütünlüğünü bozan bu tahribatın yanı sıra süreç içinde revaklar camekan veya tuğla duvarlarla kapatılmış ve avlu çeşitli birimler eklenerek küçültülmüştür. Tüm bunlara ek olarak hanın batı cephesi hariç diğerleri bitişik inşa edilen iki ve tek katlı niteliksiz yapılarla kaplanmış ve özgün cephelerin dışarıdan algılanması imkansız hale gelmiştir. Cepheleri örten bu yapılar özgün pencere boşluklarının konum ve ebatlarında değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Yapının cephesini etkileyen diğer unsurlar ise özgün girişin sağında yer alan 3m x 8m boyutlarında, tonozlu ve kullanım amacı belirsiz bir yapı ile sol tarafında yer alan 70-75 cm kalınlığındaki duvar parçasıdır (Şekil 3; Şekil 4). Han 20. yüzyılın ortalarından itibaren çuval üretimi ve ticaretinin yapıldığı atölye ve dükkan birimlerine ev sahipliği yapan bir imalathane olarak kullanılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1975 yılında onarılan (Anonim, 1977) ve 1985 yılında tescillenen Taşhan'da 2016 yılında yeniden işlevlendirilmek üzere restorasyon çalışmalarına başlanmıştır (Bayraktar, 2007, 433-436; Rölöve-Restitüsyon, Restorasyon Raporu, 2015).



Şekil 3. Taşhan'a ait rölöve çizimleri (Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Şekil 4. Taşhan'ın etrafını saran diğer yapılar ile revaklar ve sonradan açılan batı girişi (URL, 2)

5. Bir Kültür Mirası Samsun Taşhan'ın Yeniden Kullanımı

Taşhan, uzun yıllar özgün mimarisi ve cephelerinden yoksun kalmış, hak ettiği itibari görememiş ve kentteki varlığı unutulmuştur. Yapı kent yaşamına tekrar kazandırılması amacıyla yeniden işlevlendirilerek



restore edilmiştir. Taşhan'ın yeniden kullanımında¹; işlev seçimi ve buna bağlı olarak yapının mekan kurgusu ile yakın çevresine yapılan müdahaleler değerlendirilmiştir.

5.1. Taşhan'da Yeni İşlev

Tarihi yapılarda yeni işlevin belirlenmesinde yapının potansiyeli tek başına belirleyici olmayıp çevresel faktörlerle birlikte değerlendirilmeli ve konumu itibarıyla kentin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Yapının mekansal kurgu faktörünü yansıtan mekan boyutları, mekanlar arasındaki ilişkiler ile cephe düzeninin yeni işlevin gerektirdiği ihtiyaçlara uygunluğu önemlidir (Engin, 2009, 25-28).

Kentin yoğun ticari merkezinde bulunan Taşhan; el sanatları atölyeleri ve satış birimleri ile yeme-içme birimlerinin yer aldığı bir kapsamda yeniden işlevlendirilmiştir. Bu çok programlı işleve göre hanın zemin kattı ıslak hacimler, teknik birimler, kafeterya, mutfak, yönetim ve dükkan/oda birimlerine, üst katı ise zanaatkarların çalışma atölyeleri ve satış birimlerine ayrılmıştır. Yeni işlevin ihtiyaç programını karşılamak üzere özgün mekan sayılarında ve kullanım amaçlarında değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda zemin kattaki mekan sayısı; giriş dehlizi, ahır, depolama alanı ve batı revağında oluşturulan yeni hacimler ile 16'dan 25'e çıkarılmış, 1. katın mekan sayısı ve özgün plan şeması ise korunmuştur. Zemin katta; avlu ve giriş dehlizi ile kuzey ve giriş revakları, 1. katta ise revaklar özgün işlevinde bırakılırken, diğer tüm mekanlarda işlev değişikliği yapılmıştır. Mekan sayısı ve çeşitliliğindeki değişimler özellikle zemin kat mekanları arasındaki ilişkileri değiştirmiş olup mekan sayısındaki bu artış özgün mekanların düşey bölücüler ile bölünmesiyle sağlanmış, söz konusu mekanların özgün yüksekliklerinde ve yapının cephe düzeninde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Özgün ve yeni işlevde mekan çeşitliliği

ZEMİN KAT		1. KAT	
Özgün İşlevde Mekan Sayı ve Çeşitliliği	Yeni İşlevde Mekan Sayı ve Çeşitliliği	Özgün İşlevde Mekan Sayı ve Çeşitliliği	Yeni İşlevde Mekan Sayı ve Çeşitliliği
Giriş Dehlizi	<ul style="list-style-type: none"> Giriş Dehlizi Oda 		
Ahır	<ul style="list-style-type: none"> Kafe Mutfak Yönetim ofisi WC WC Oda 		
Depolama Alanı	<ul style="list-style-type: none"> WC Asansör Enerji Odası 		
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Isıtma Merkezi 		
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Su Deposu 		
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Hol 		
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Oda 		
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Oda 		
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Oda 		
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Oda 	24 Oda (Konaklama)	24 Oda (Zanaatkar Atölye ve Satış Birimleri)
Depo	<ul style="list-style-type: none"> Oda 		
Revak (Giriş)	<ul style="list-style-type: none"> Revak (Giriş) 	Revak (Doğu)	Revak (Doğu)
Revak (Bati)	<ul style="list-style-type: none"> Hol Hol 	Revak (Güney)	Revak (Güney)
Revak (Kuzey)	<ul style="list-style-type: none"> Revak (Kuzey) 	Revak (Bati)	Revak (Bati)
Avlu	<ul style="list-style-type: none"> Avlu 	Revak (Kuzey)	Revak (Kuzey)

5.2. Taşhan'da Yeni Mekan Kurgusu

Tarihi yapıların yeni işleve uyarlanmasında özgün mekansal kurguya müdahaleler hemen hemen kaçınılmazdır. Bu kapsamda düşeyde bölücü yüzeyler veya yatayda asma kat ilavesi, merdiven, asansör, rampa ve köprü gibi sirkülasyon ekleri ile iç mekan sınırlarının yetersiz kaldığı durumlarda yeni mekan

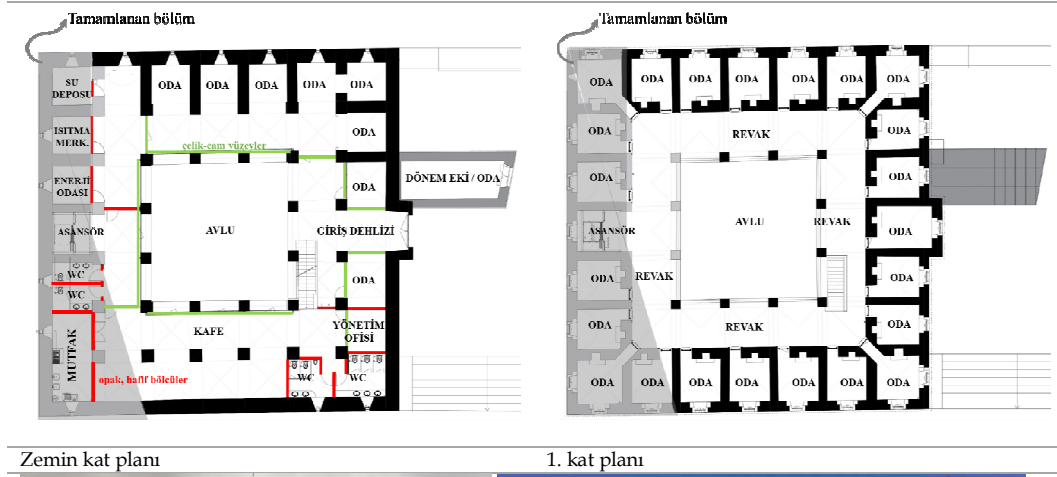
¹Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden alınan Ekim 2017 tarihli revize restorasyon projesine göre.



eklerinden söz etmek mümkündür (Engin, 2009, 38-58). Söz konusu müdahalelerin özgün plan ve mekan özelliklerine zarar vermemesi ve yapının tarihi belge değerinin korunması önemlidir.

Taşhan'ın restorasyon çalışmaları ile öncelikle özgün plan şemasına kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan restorasyon projesine göre yıkılan batı kanadı restitüsyon kararları doğrultusunda özgün yapıım sistemi ve malzemeleri kullanılarak tamamlanmıştır. Avlu, revak ve diğer mekanlardaki eklentiler kaldırılmış, cephelere bitişik inşa edilmiş diğer yapılar temizlenmiş ve pencere boşlukları özgün boyut ve yüksekliklerine getirilmiştir. Özgün yapı malzemeleri ve elemanları onararak korunmuş gerektiği noktalarda tamamlama yapılmış veya aynı özellikteki malzemelerle değiştirilmiştir. Çatı örtüsü geleneksel kurşun kaplama ile yenilenmiştir. Tüm bu tamamlama, yenileme bakım ve onarımlar hanın özgün yapıım sistemi (taş ayaklar ve moloz taş duvarlar üstünde taşınan beşik ve çapraz tonoz örtü sistemi) ve malzemeleri (moloz taş, kesme taş, tuğla, horasan harçlı sıva, hidrolik kireç harçlı sıva) kullanılarak yapılmıştır.

Yapının yeni işlevde kullanımı, avlu çevresinde şekillenmiş olup giriş dehlizinden doğrudan avluya geçilmekte, kafe ve düşey sirkülasyon eki ile ıslak hacimlerin yer aldığı güney ve batı kanadına avlu üzerinden ulaşılmaktadır. Avlu ortak amaçlara hizmet verecek kullanım ile açık oturma ve sergileme alanı olarak planlanmış ve giriş aksi hariç revak boşluklarına eklenen cam yüzeylerle sınırlandırılmıştır. Zemin katın güney kanadı kafeterya birimlerine ayrılırken, kuzey kanadı dükkan/oda birimleri ile teknik birimlere, batı kanadı ıslak hacim ve sirkülasyon birimlerine, girişin yer aldığı doğu kanadı ise dükkan/oda birimlerine ayrılmıştır. Bu kapsamda kafe olarak planlanan güney kanadının giriş ve batı revağı ile ilişkisi eklenen düşey bölücülerle kesilerek ulaşımı avludan sağlanmış ve tek açıklıklı bu özgün mekanda WC, mutfak ve yönetim ofisleri olmak üzere yeni mekansal birimler oluşturulmuştur. Batı kanadının özgün hacimleri korunmuş olup bu hacimlerden biri WC'ye dönüştürülmüş, diğerleri ise düşey bölücüler ile sınırlandırılmıştır. Bu kanattaki revak ise eklenen düşey bölücü ile WC ve teknik birimlere hizmet eden iki ayrı hole dönüştürülmüştür. Kuzey kanadının özgün mekanlarına herhangi bir ekleme yapılmazken doğu kanadında giriş dehlizinin sağ ve solunda yer alan mekanlar eklenen düşey bölücüler ile dükkan/oda birimlerine dönüştürülmüş, giriş revağının eklenen düşey bölücü ile kuzey revağıyla olan doğrudan ilişkisi koparılmıştır. Yeni işlevin gerektirdiği bu müdahaleler bolucu/ayırıcı cam yüzeyler, hafif bölme duvarları gibi çağdaş malzemelerle yapılmıştır. Zanaatkarların atölye ve satış birimlerine ayrılan üst katta ise özgün plan şemasına bağlı kalınmış olup bu kattaki odalar özgün boyut ve formlarında kullanıma sunulmuştur. Revak ise özgün plan düzeniyle odaların açıldığı ortak mekan olarak özgün kullanımda bırakılmıştır. Düşey sirkülasyonu sağlayan merdiven özgün yerinde korunmuş, batı cephesine giriş aksındaki özgün hacme çelik-cam konstrüksiyonlu şeffaf hidrolik asansör eklenmiştir. Yapıda merkezi ısıtma öngörülmüş olup tesisat zemin kaplaması ve kapı boşluklarının altından yürütülmüştür. Isıtma ünitesi olarak ısı panel radyatörleri kullanılmıştır. Elektrik tesisatına ilişkin kablo kanalları da yine zemin kaplaması ve sıva altından taşınmış olup mekanlarda sarkıt ve yerden aydınlatma armatürleri kullanılmıştır. Dönem eki olarak değerlendirilen doğu cephesindeki tonozlu yapının giriş açıklığı güney cephesinden doğu cephesine alınarak yeni işlevde tekrar kullanıma sunulmuştur (Şekil 5) (Şekil 6).



Zemin kat planı

1. kat planı



Doğu cephesi ve dönem ek



Batı ve güney cephesi

Şekil 5. Restorasyon çalışmaları sonrası Taşhan



Yeni işlevde avlu ve revaklar (URL 3)

Giriş dehlizi ve merdiven



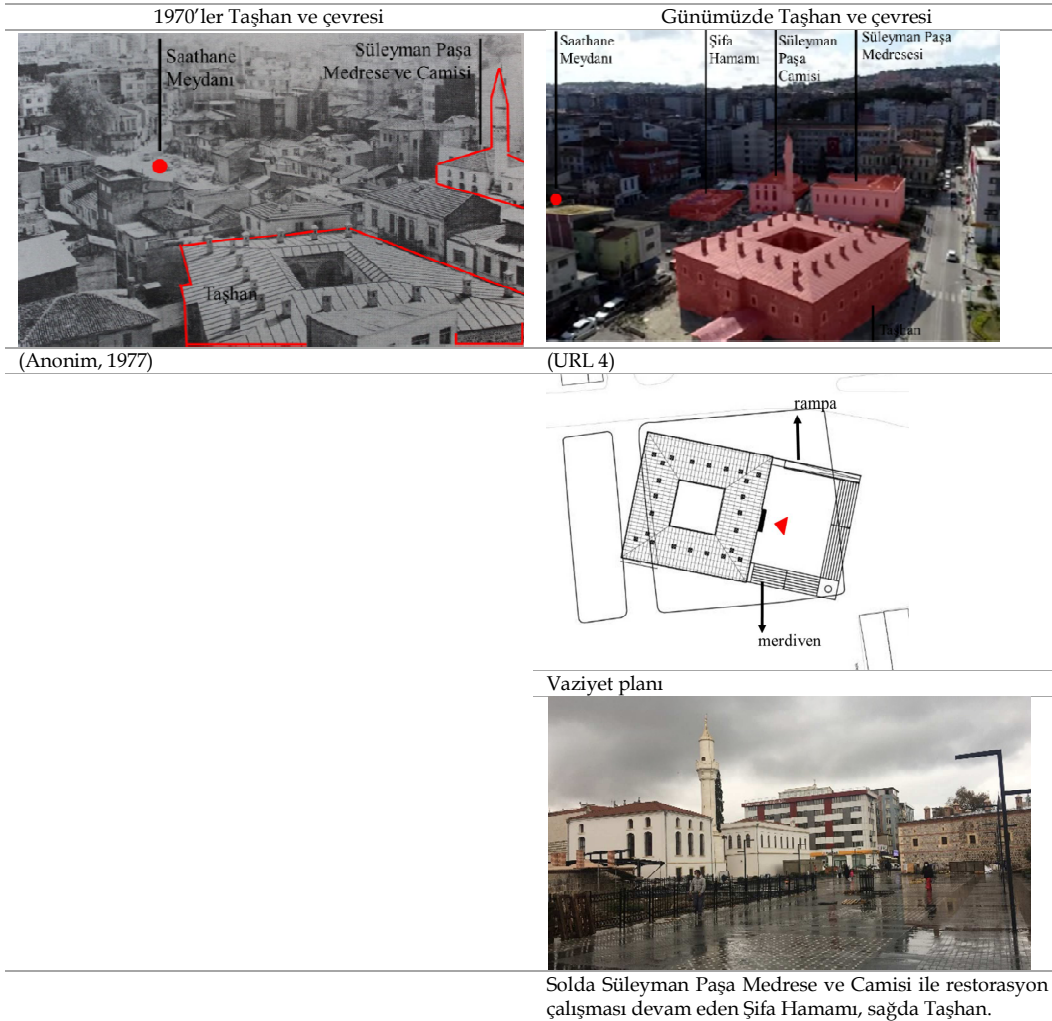
Şekil 6. Restorasyon çalışmaları sonrası Taşhan'ın iç mekanı

5.3. Taşhan'ın Yeni Çevresi

Tarihi yapıların yeni bir işlevde tekrar kullanılmasında, işlevsel açıdan iç-dış mekan bütünlüğünün kurulması ve yapının çevreyle ilişkisini kuvvetlendirmesi için yaya-taşıt yolları, otopark ve duraklar, kent mobilyası, yeşil alan ve park düzenlemeleri gibi çeşitli düzenlemeler yapılmalıdır (Engin, 2009, 63).



Taşhan'ın özgün zemin kotuna ulaşmak için doğu sınırındaki zemin kotu düşürülmüş ve yapının giriş alanına ulaşım eklenen merdiven ve rampa ile sağlanmıştır. Yapı yeni işlevinde Şifa Hamamı, Süleyman Paşa Medrese ve Camisi ile Samsun'un en eski ticari ve kültürel merkezlerinden biri olan Saathane Meydanı'nı da kapsayan rekreasyon alanının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda söz konusu yapıları doğrudan ilişkilendirebilmek için çevredeki bazı yapılar yıkılmış ve Taşhan'ın batı kanadının yıkılmasına neden olan yolu da içeren çevre; sert peyzaj düzenlemeleri, aydınlatma elemanları, kent mobilyaları ile yeniden düzenlenmiştir (Şekil 7).



Şekil 7. Taşhan ve yakın çevresi

6. Sonuç

Kültür mirası tarihi yapılar çoğu kez günümüz ihtiyaçlarına cevap veremeyerek atıl kalmakta, kentleşmeye bağlı olarak sermayenin karşısında yenik düşmekte ve yanlış koruma politikaları nedeniyle kimlik kaybına uğramaktadırlar. Bu noktada değişen yaşam biçimleri ve gereksinimlere bağlı olarak yaşam alanlarının değişmesi tarihi yapıların çağdaş gereksinimler doğrultusunda yeniden kullanımını gerekli kılmaktadır. Gelenekselleşen bilgiyi, özgün yapı ve malzemeyi, ait olduğu sosyal hayata ilişkin izleri yansıtan bu yapıların korunması kültürel devamlılığın ve ekonomik faydanın sağlanması açısından önemlidir. Çevrenin uyumlu gelişimi ve sürdürülebilir koruma için mimari kültürel mirasın, çağdaş yaşam içinde yeni bir işlevde var olarak geleceğe aktarılması sağlanmalıdır. Çağdaş koruma anlayışında sıklıkla tercih edilen bir yaklaşım olan yeniden kullanımda yeni işlevin seçimi ve buna bağlı olarak ihtiyaç duyulan yeni mekansal gereksinimler ile yapının günümüzde var olduğu çevrenin potansiyeli uyum içinde olmalıdır. Yapı mekansal yeterlilikleri ile kullanıcının gereksinimlerine cevap verebilecek çevresi ve yeni işlevi ile kentlinin yaşamında aktif olarak yer alabilecek ve sürdürülebilirliği sağlanmış olacaktır.



Samsun kent merkezi için önemli bir kültürel miras olan Taşhan'ın yeniden kullanımı; işlev seçimi, mekansal kurguya müdahaleler ve yakın çevreye müdahaleler kapsamında değerlendirilmiştir. Çeşitli el sanatları atölyeleri, satış ve yeme-içme birimlerinden oluşan sosyal, ticari ve öğretici birçok olguyu barındıran yeni işlev, kentin yoğun ticari ve sosyal ilişkilerinin yer aldığı bir konumunda olan yapının aktif kullanımı ve böylece sürdürülebilir korunması üzerinde etkili olacaktır. Belirlenen bu yeniden kullanım programı ile yapı çevresinden bağımsız düşünülmemiş ve kentin bir parçası olarak ele alınmıştır. Yeni işlevin ihtiyaç programı kapsamında yapının zemin katında yeni mekansal birimler oluşturularak mekan sayı ve çeşitliliği artırılmıştır. Bu durum özgün hacimlerin en-boy oranlarında değişikliğe ve mekanlar arası ilişkinin bozulmasına neden olmuştur. Büyük hacimli mekanlara ihtiyaç duyulmayıp özellikle 1. katta özgün hücre boyutlarının korunmuş olması yeni işlevde yapının mekansal yeterliliklerine saygılı davranıldığını göstermektedir. Yapının yeniden kullanımında öncelikle özgün plan şeması ve cephe düzenine ulaşmak için bir takım tamamlamalar yapılmış ve tarihi değer taşımayan ekler kaldırılarak yapının mimari, tarihi ve estetik değerlerinin sürdürülebilirliği sağlanmıştır. Zemin kat planında düşey bölücü eleman ve sirkülasyon ekleri yapılmış, kapalı-yarı açık-açık mekanları temsil eden giriş-revak-avlulu ilişkisi bozulmuştur. Mekan kurgusu üzerinde etkili olan bu müdahalelerde ihtiyaç durumunda özgün yapıya zarar vermeden sökülebilecek çağdaş yapı malzemeleri ile opak ve saydam hafif bölücü duvarlar kullanılarak yapının sonraki incelemeler için hazır olması sağlanmıştır. Yeni işlev ve buna bağlı olarak mekan kurgusundaki değişiklikler özgün mekan kurgusunu minimum düzeyde etkilemiş bu durum özgün işlevin bilinir olmasına katkı vermiştir. Taşhan'ın iç ve dış mekan bütünlüğü için eklenen merdiven ve rampa ile erişilebilirliği sağlanmış, çevresindeki diğer tarihi yapılarla birlikte bir merkezin ögesi olarak restore edilerek bağlamsal ilişkileri korunmaya çalışılmıştır.

Samsun kent tarihinin önemli bir yapısı olan Taşhan'ın yeni bir işlev verilerek restorasyonunun yapılması, uzun yıllar boyunca mahrum kaldığı itibarını geri kazanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli bir girişimdir. Yapı bir buluşma, öğrenme, öğretme merkezi olarak toplumun yararına sunulmuş olup geçmiş-bugün ve gelecek arasında bilgi aktarımına katkı vereceği açıktır.

Kaynakça

- Acun, Fatma. (2002). A Portrait Of The Ottoman Cities. *The Muslim World*, Volume 92, s. 255-281.
- Ahunbay, Zeynep. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Ahunbay, Zeynep. (2019). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Akar, Tuba. (2009). Osmanlı Kentinde Ticari Mekanlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekanları Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, s. 267-292.
- Altınok, Ülkü. (1998). *Binaların Yeniden Kullanımı*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Amsterdam Bildirgesi, (1975). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf, Erişim tarihi: 06. 11. 2020.
- Anonim (1997). *Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun*. Samsun: Samsun Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1.
- Anonim (1977). *Tarih Boyunca Samsun ve Samsun Belediyesi*.
- Atina Tüzüğü (1931). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf, Erişim tarihi: 06. 11. 2020.
- Aydın, Dicle ve Okuyucu, Ş. Ebru. (2009). Yeniden Kullanıma Adaptasyon Ve Sosyokültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Afyonkarahisar Millet Hamamının Değerlendirilmesi. *Megaron*, 4, 1, s. 35-44.
- Bayraktar, Mehmet Sami. (2007). Samsun'da Osmanlı Dönemine Ait Üç Ticari Yapı: Taşhan, Arasta ve Bedesten. *Geçmişten Geleceğe Samsun*, Ed. Doç. Dr. Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Samsun, 429-459.
- Cantacuzino, Sherban. (1989). *Re-Architecture; Old Buildings/ New Uses*. New York: Abbeville Pres.
- Çahantimur, Arzu ve Turgut Yıldız, Hülya. (2008). Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyokültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği. *İtüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım* Cilt:7, Sayı:2, s. 3-13.
- Dedehayır, Handan. (2010). *Yerelden Ulusala, Ulusaldan Yerele Koruma Bilincinin Gelişim Süreci, Koruma Bilinci*. Ekitap, Çekül Vakfı Yayınları, <http://www.tarihiKentlerBirligi.org/wpcontent/uploads/KorumaBilinci-Ekitap.pdf>, Erişim tarihi: 06. 11. 2020.
- Engin, H. Emre (2009). *Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında İç Mekâna Etkilerin İncelenmesi İçin Bir Yöntem Önerisi; İstanbul Endüstri Yapıları Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Feilden, M. Bernard. (2003). *Conservation of Historic Buildings*, Third Edition, Elsevier; Architectural Press.
- ICOMOS, (2013). *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf, Erişim tarihi: 06. 11. 2020.
- Kincaid, David. (2002). *Adapting Building For Changing Uses*, London and New York: Spon Press, Taylor&Francis Group.
- Kuban, Doğan. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Madran Emre ve Özgönül Nimet. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. 1. Basım, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Ulusoy Binan, Demet. (2017). Tarihi ve Mimari Kültürel Miras Alanlarının Sürdürülebilir Korunması. *Şehir ve Toplum*, Sayı 9, s. 23-32.
- Özdoğan, Osman Nuri. (2014). Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras. *Sürdürülebilir Turizm Kavramlar Uygulamalar*, Ed. Metin Kozak, Ankara: Detay Yayıncılık, s. 47-60.
- Özer B. (1979). Konservasyon, Restorasyon ve Rövizitasyon Sergisi. *Yapı Dergisi*, 31, 4, ss. 60-64.
- Stas Nart. (2007). *The Economics Of Adaptive Reuse Of Old Buildings A Financial Feasibility Study&Analysis*. Master in Arts in Planning, Canada: University of Waterloo.
- Rölöve-Restitüsyon, Restorasyon Raporu (2015). Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Arşiv dosyası.



- Tapan, Mete. (2007). *Soru ve Cevaplarla Koruma*. 1. Basım, İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayını.
URL1,Erişim:<https://earth.google.com/web/@41.29147345,36.31369838,172.43260271a,34956.17150977d,35y,0h,0t,0r/data=ChMaEQoJL20vMDMwMmh4GAIgASgC>, Erişim tarihi: 06.11. 2020.
URL 2, Erişim: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=78145>, Erişim tarihi: 06.11. 2020.
URL 3, Erişim: <https://www.samsunhaberhatti.com/haber/samsunda-512-yillik-tarihi-tashan-ihaleye-cikiyor/200749>, Erişim tarihi: 06.11. 2020.
URL 4, Erişim: <https://www.iha.com.tr/samsun-haberleri/511-yillik-tashan-buyuksehir-belediyesine-devredildi-2571705/> Erişim tarihi: 06.11. 2020.
Venedik Tüzüğü, 1964. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf, Erişim tarihi: 06. 11. 2020.
Yaldız, Esra ve Asatekin, N. Gül. (2016). Anıtsal Yapıların Yeniden Kullanımında İşlevsel Adaptasyonun, Mekânsal Analiz Yolu İle Değerlendirilmesi. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 33,2, s. 161-182.
Yung, E.H.K., Chan, E.H.W. (2012). Implementation Challenges To The Adaptive Reuse Of Heritage Buildings: Towards The Goals Of Sustainable, Low Carbon Cities. *Habitat International*, 36, s. 352-361.